

ZBIGNIEW JASIEWICZ

(Instytut Etnologii UAM, Poznań)

KULT ŚWIĘTYCH – PATRONÓW RZEMIOSŁA
W AZJI ŚRODKOWEJ.
GENEZA, FUNKCJE, PRZEMIANY

Przedmiotem mego opracowania będą wierzenia i obrzędy, związane z produkcją w ramach rzemiosła i jego organizacją, praktykowane przez rzemieślników badanej przeze mnie części Azji Środkowej. Szczególną uwagę poświęcę kultowi świętych – patronów rzemiosła, eksponowanemu i najbardziej rozbudowanemu elementowi tych wierzeń. Pragnę przedstawić koncepcje dotyczące genezy wierzeń i obrzędów rzemieślniczych oraz ich funkcji społecznych. Innym celem opracowania jest zwrócenie uwagi na odmienne mechanizmy i kierunki zmiany w badanej dziedzinie wierzeń i praktyk z nimi związanych na dwóch obecnie odrębnych politycznie, ekonomicznie i ideologicznie obszarach: w Uzbekistanie i Tadżykistanie, środkowoazjatyckich republikach radzieckich i w Afganistanie – terenach, które jeszcze w połowie XIX w. stanowiły w miarę jednolity region historyczno-kulturowy, zamieszkały głównie przez różne grupy Tadżyków i Uzbeków. Chciałbym wreszcie ukazać różnice w wierzeniach i obrzędach w odrębnych kategoriach rzemiosła, wydzielonych ze względu na odmienną organizację, środowiska osadniczego, płci wytwórców oraz miejsca w systemie społeczno-kulturowym. Omówię głównie rzemiosła metalowe, choć korzystać będę również z materiałów dotyczących innych rzemiosł. Ramy chronologiczne opracowania obejmują koniec wieku XIX i wiek XX. Z tego bowiem okresu pochodzą materiały, którymi się posługuję – zgromadzone i opublikowane przez etnografów radzieckich oraz materiały z moich własnych obserwacji i badań terenowych, głównie z obszaru Afganistanu, zebrane w trakcie Etnologicznej Ekspedycji Azjatyckiej Katedry Etnografii UAM w roku 1976.

Problematyka rzemiosła badanej przeze mnie części Azji Środkowej wydaje się bardzo interesująca z kilku przyczyn. Pierwszą z nich jest dawna metryka rzemiosła na tych terenach o starożytnych centrach miejskich, takich jak Taszkient, Samarkanda, Buchar, Chiwa, Balkh, Mazare – Šarif. Rozwój rzemiosła w tych i wielu innych miastach związany był nie tylko z zaspokajaniem potrzeb ludności rolniczej, ale również z produkcją dla pasterzy – no-

madów. Drugą z przyczyn jest współczesne zróżnicowanie tego kiedyś jednolitego terenu, który w 2 połowie XIX i w XX w. znalazł się w granicach różnych państw i poddany został oddziaływaniom różnych systemów kulturowych. Trzecią przyczyną jest występowanie odrębnych kategorii rzemieślników, będących wytworem dziejów i obecnych stosunków społeczno-kulturowych, a jednocześnie stanowiących interesujący element miejscowych struktur społecznych. Można wyróżnić następujące ich rodzaje:

1. Rzemieślników zorganizowanych w cechy, występujące w przeszłości we wszystkich większych miastach tego regionu i obejmujące również część rzemieślników zamieszkałych wsie podmiejskie. Cechy rzemieślnicze w wielu miastach Afganistanu istnieją do dnia dzisiejszego, pełniąc z jednej strony funkcję samorządu rzemieślników, a z drugiej narzędzia kontroli administracji państwa nad rzemiosłem. W Uzbekistanie i Tadżykistanie natomiast cechy zanikły w okresie po Rewolucji Październikowej, a rzemieślnicy zorganizowani zostali w spółdzielnie. W latach pięćdziesiątych spółdzielnie rzemieślnicze przekształcone zostały w przedsiębiorstwa przemysłu państwowego (por. Jasiewicz, 1968, s. 516).

2. Rzemieślników żyjących w ramach wędrownych – jak je nazywa Aparna Rao – „nie produkujących żywności” grup, których charakter społeczno-kulturowy dobrze określa wskazanie na połączenie w nich cech marginalności i symbiotyczności (Rao, 1982, s. 115). Tego rodzaju grupy skupiają kowali, producentów sit, wytwórców wyrobów z drewna i cyrulików. Część z tych grup osiadła, znalazłszy korzystne warunki, np. w pobliżu wielkich miast. Taką osiadłą grupę stanowią Haydariha – dotąd endogamiczna i o niskim statusie społecznym grupa kowali, mieszkająca w okolicy Qaysār w prowincji Fāryab w północnym Afganistanie, wstępnie zbadana przeze mnie w roku 1976. Osiedlenie się tej grupy związane było z jej podporządkowaniem Kipczakom na zasadach przypominających przed kilkudziesięciu laty niewolnictwo domowe, przekształcone później w stosunki typu patron – klient.

3. Rzemieślników rozproszonych, pracujących zarówno w małych miastach i wsiach rolniczych, jak i wśród pasterzy – nomadów. Ich status społeczno-ekonomiczny przyjmował i przyjmuje bardzo różne formy: niewolnika domowego, rzemieślnika społeczności lokalnej, posługującego się należącym do tej społeczności warsztatem i zespołem narzędzi i pracującego za naturalia, rzemieślnika pracującego za pieniądze, rzemieślnika w kołchozie lub sowchozie.

4. Rzemieślników – kobiety, pracujące zarówno w mieście, jak i na wsi. W tych miastach lub wsiach, w których pracowała większa liczba kobiet – rzemieślników, pojawiały się niekiedy pewne formy organizacji oraz wierzenia i obrzędy związane z profesją.

Szczególnie interesujące na tym terenie było kobiece garncarstwo wysokogórskich regionów Tadżykistanu, nie znające koła garncarskiego i pieców do wypalania garnków.

Profesjonalne wierzenia i rytuały Azji Środkowej stanowią zespół religijno-magiczny, który rozwinął się i najszerzej funkcjonował w ramach cechów. Wyodrębnienie się cechów stworzyło zapotrzebowanie na ideologię, która z jednej strony mogłaby integrować rzemieślników i dać im poczucie wartości własnej pracy, a z drugiej w sposób korzystny prezentowałaby rzemieślników wobec innych grup społeczeństwa. Takie funkcje spełniał kult świętych patronów rzemiosła, zarejestrowany przez etnografów radzieckich, szeroko praktykowany w ramach organizacji cechowej na terenie Uzbekistanu i Tadżykistanu przed przemianami wywołanymi Rewolucją Październikową. Niektóre przejawy tego kultu nadal są natomiast żywotne na terenie Afganistanu i zarejestrowałem je w trakcie badań terenowych w roku 1976.

Kult ten polega na wyborze przez poszczególne rzemiosła lub grupy rzemiosł jednego ze świętych, czczonych szeroko w świecie muzułmańskim lub w skali regionu i uznaniu go za założyciela, a jednocześnie za patrona rzemiosła (*pir*). W islamie, religii w swojej doktrynie konsekwentnie mono-teistycznej, kult świętych pośredniczących między ludźmi a Bogiem należy do rozwiniętej i trwałej sfery religijności ludowej (por. Mensching, 1964, s. 272). Patronami rzemiosł były nie tylko postacie wyłonione przez islam (*hazrati* Ali – patron polerowników tkanin lub Fatima – patronka garncarek), ale również postacie biblijne czczone przez muzułmanów (Dawid – Doud – patron kowali i wszystkich rzemiosł metalowych, włączając w to szyjących złotą nicią hafciarzy z Buchary; Noe – Nuch – patron rzemiosł pracujących w drewnie; Ewa – patronka różnych rzemiosł kobiecych), wybitni przedstawiciele sufizmu oraz święci lokalni. Zainteresowanie wzbudzają postacie patronów rzemiosła nie wywodzące się z kręgu muzułmańskiego: patron rzeźników z Chorezmu – Dżonmardi – Kassob wiązany z zoroastryzmem, patron wszystkich *halfa* – najemnych majstrów – *hazrati* Burch oraz patronki kobiecych profesji – różne prababki – *momochi*. Oprócz tego udział w doskonaleniu każdego rzemiosła, choćby najmniejszy, przypisywano także szatanowi. Analiza imion świętych patronów rzemiosła, głównych i drugorzędnych, umożliwia próby zrekonstruowania ich następstwa w czasie. Przyjmuje się, że święci patroni związani z islamem stopniowo wypierali patronów wywodzących się z poprzedzających islam systemów religijnych (Suchareva, 1960, s. 197 n.).

Świętym patronom przypisuje się nie tylko zapoczątkowanie umiejętności rzemieślniczych otrzymanych od Boga i ich przekazanie ludziom, ale także wprowadzanie udoskonaleń. Powiązanie innowacji w rzemiośle z imieniem świętego stanowiło religijne usankcjonowanie złamania tradycji i oznaczało przywrócenie zasady podporządkowania praktyki produkcyjnej przekonaniom religijnym (Suchareva, 1960, s. 203). Zasada ta kierowała również kreowaniem patronów dla nowo powstałych rzemiosł i cechów. Na początku XX w. na terenie Chanatu Chiwijskiego patronem cechu krawców posługujących się maszynami do szycia został Singer – znany niemiecki fabrykant polskiego

pochodzenia, zidentyfikowany ze świętobliwym mężem islamu, który dostarczył ludziom efektywnego narzędzia pracy.

Legandy o świętych patronach rzemiosła przekazywane były ustnie i w formie pisemnej. Upowszechnieniu tych legend służyły rękopiśmienne lub na początku XX w. także litografowane (głównie w Taszkencie) książeczki tzw. *risola*. Oprócz legend o świętym patronie rzemiosła zawierają one modlitwy i wersety z Koranu, które należy czytać przy wypełnianiu czynności produkcyjnych, a także zasady postępowania rzemieślników. Najczęstsze były *risola* w języku tadżyckim (perskim). Rozwój drukarni w Taszkencie pod koniec XIX w. i na początku XX w. przyczynił się do upowszechnienia *risola* w języku uzbeckim (Andreev, 1928, s. 117).

Risola rzemiosł w Azji Środkowej od dawna były przedmiotem badań historyków i etnografów rosyjskich i radzieckich. Początkowo porównywano je ze statutami cechów rzemiosł europejskich. Rację ma znakomita badaczka Azji Środkowej O. A. Suchariewa, która traktuje *risola* jako modlitewnik i amulet (Suchareva, 1960, s. 201). Taką rolę pełniły *risola* (zresztą litografowane w Taszkencie), które spotykałem w północnym Afganistanie. Najczęściej starannie owinięte w chustkę przechowywane były w warsztacie lub noszone przez rzemieślników.

Kult świętych – patronów w połączeniu z innymi treściami wierzeniowymi odgrywał ważną rolę w trakcie zgromadzeń i obrzędów rzemieślniczych. Ogólne zebranie, na którym wybierano starszego cechu (*kalantar*, *oksokol*), poświęcone było patronowi rzemiosła i nosiło nazwę *pirawi* (Dżabbarov, 1959a, s. 380). Oddaniem pod opiekę świętemu – patronowi rzemiosła był także obrzęd poświęcania ucznia i wyzwolenia go na mistrza, zwany na terenie Chorezmu *patija* – *pirawi* (Dżabbarov, 1959b, s. 84). Uroczystość ta stanowiła również włączenie ucznia do wspólnoty żyjących i zmarłych mistrzów – członków korporacji (Peščereva, 1955, s. 280). Obejmowała ona, obok czytania *risola*, także przewiązanie ucznia pasem i wypowiedzenie przez mistrza formuły błogosławieństwa i zezwolenia na samodzielne wykonywanie zawodu (*fotiha*) (Tadžiki..., 1966, s. 209). Rytuałowi temu towarzyszyła uczta, która w zależności od możliwości materialnych ucznia gromadziła większą lub mniejszą liczbę gości. Rytualne poświęcenie i wyzwolenie ucznia nie było obowiązkowe, kiedy był on synem lub innym bliskim krewnym majstra. Wystarczyło wówczas błogosławieństwo (Tursunov, 1972, s. 112).

Ze świętym – patronem rzemiosła związane były również uroczystości odbywane w czwartek wieczór, kiedy to w warsztatach – w kuźniach na palenisku, zapalano lampki na cześć dusz zmarłych mistrzów i przygotowywano specjalne potrawy o zapachu miłym dla dusz (Peščereva, 1955, s. 280; *Uzbeki...*, 1962, s. 244). Łączenie w trakcie niektórych rytuałów kultu świętego patrona rzemiosła i kultu zmarłych przyczyniło się do sformułowania hipotezy o ich genetycznym związku (Basilov, 1970, s. 70). Do świętego patrona rzemiosła odwoływano się również w trakcie trudnych czynności produkcyjnych, np. odlewania wyrobów metalowych, wyrobu lub naprawia-

nia kowadeł czy też wypalania naczyń glinianych. W czasie wypalania naczyń przez kobiety – garncarki w Karateginie, w Tadżykistanie przy ognisku sadzano dwie kukły, które miały przedstawiać patronki rzemiosła. W rzemiośle cechowym w czasie trudnych czynności zaproszony mułły czytał *risola* lub odpowiednie wersety z Koranu. *Risola* i Koran czytano również w czasie sporządzania narzędzi dla nowo wyzwolonego mistrza – kowala, która to praca gromadziła kilku doświadczonych rzemieślników i połączona była z ucztą w kuźni. Uczty składkowe lub wyprawione przez jednostkę traktowane były jako ofiara – dzielenie się dochodem ze świętym patronem rzemiosła. Zarejestrowano ofiarę składaną Dawidowi przez hutników wytapiających rudę żelazną w regionie Wancz w Tadżykistanie. Polegała ona na oddawaniu części uzyskanego żelaza pierwszemu kowalowi, który się pojawił (Suchareva, 1960, s. 199).

Praktyki kultowe związane ze świętym patronem rzemiosła odbywały się w warsztatach, w domach rzemieślników, w miejscach zebrań członków cechu (były to niekiedy karawanseraje). Specjalnym miejscem kultu były jednak groby świętych. W Bucharze zebrania cechu hafciarzy złotem odbywały się przy grobie Boboj Paraduz – jednego z patronów tego rzemiosła, który był jednocześnie patronem cechu szewców (Peščereva, 1955, s. 280). W trakcie badań terenowych w Dawlatābād w północnym Afganistanie dowiedziałem się o grobie proroka Dawida w miejscowości Kešendeh w prowincji Balkh, odwiedzanym przez rzemieślników metalowych z odległych nieraz miejscowości. Grób ten nie jest wymieniony w pracy L. Dupree na temat kultu świętych w Afganistanie; autor ten zresztą nie odnotowuje tej funkcji niektórych świętych, jaką była opieka nad rzemiosłami (Dupree, 1976, s. 1 n.). Niestety, nie udało mi się dotrzeć do Kešendeh.

Kult świętych – patronów rzemiosła i kult przodków występujący wśród rzemieślników w niektórych przejawach bliski był wierzeniom i praktykom magicznym. Oczywiście z rzemiosłem łączyły się również przekonania magiczne nie związane z tymi kultami, m. in. wiara w uroczne oczy i szczęśliwe lub nieszczęśliwe dla działalności produkcyjnej dni.

Nie są mi znane wierzenia i rytuały rzemieślników praktykowane we współczesnym Uzbekistanie i Tadżykistanie. Nie usłyszałem o nich w czasie rozmów z rzemieślnikami, nie informują o nich również prace etnografów radzieckich, sięgające raczej do pamiętanej przeszłości. Likwidacja cechów i nowe formy organizacyjne działalności rzemieślniczej, a także laicyzacja życia publicznego, doprowadziły do ich ograniczenia. Zapewne przeniesione zostały do życia rodzinnego i utrzymały się w niewielkich zespołach rzemieślników.

Niektóre wierzenia i rytuały współczesnych rzemieślników udało mi się natomiast zarejestrować w czasie badań w Dawlatābād w prowincji Balkh w Afganistanie w 1976 r. W niewielkim mieście posiadającym rozwijający się dopiero w ostatnich latach bazar działa kilka cechów, w tym również cech kowali. Spotkania kowali, mimo że mają swego kalantara, są rzadkie –

każdy z rzemieślników, jak mi powiedziano – zajęty jest własną pracą. Jedną z okazji do spotkań jest poświęcenie ucznia i wyzwolenie go na mistrza. W uczcie, która towarzyszy wyzwoleniom, poza uczniem uczestniczy mistrz, kalantar i kilka innych zaproszonych osób. Mistrz – *halfa* odmawia modlitwę „aby prorok Doud zawiązał tobie pas”, natomiast nie ma czynności zawiązywania pasa. Uczeń w podzięce za naukę nakłada mistrzowi chałat – *czopan*, mistrz z kolei obdarowuje ucznia zespołem podstawowych narzędzi i niekiedy również *risola* przepisaną własnoręcznie lub przez mułkę. W *risola* znajduje się m. in. wykaz kolejnych nauczycieli rzemiosła, prowadzący od nowego mistrza aż do proroka Dawida. Nie wszyscy jednak rzemieślnicy posiadają *risola*.

Inną okazją do spotkań kowali są naprawy kowadeł. Zbiera się razem kilku mistrzów, pracy towarzyszy uczta i czytanie *risola*. Rzemieślnicy zbierają się także na weselach i pogrzebach członków cechu. Specjalną okazją jest pielgrzymka do grobu proroka Dawida w Kešendeh. Pielgrzymka odbywa się w miesiącu Amal, członkowie cechu kowali za składkowe pieniądze kupują barana albo kozę, ryż, tłuszcz i wynajmują samochód. Przy grobie proroka Dawida, pod przewodnictwem *kalantara* czytają Koran i *risola*, poza tym uczują, śpiewają, odbywają spacer. Pobyt w Kešendeh trwa tydzień i ma charakter religijno-rekreacyjny. Do Kešendeh jeżdżą tylko zamożniejsi. Zdaniem mego informatora – *usto* Jakuba – wielu jest takich, którzy nie jeżdżą. On źle ocenia tych, którzy nie odwiedzają grobu proroka.

Materiały z Dawlatōbōd mówią o tym, że obrzędy rzemieślnicze uległy redukcji (np. brak zawiązywania pasa), a niektóre z nich nie są uznawane za obowiązkowe. Nie miałem możliwości stwierdzenia, czy obraz zarejestrowany w Dawlatōbōd jest typowy dla terenu północnego Afganistanu. Ograniczenie wierzeń i rytuałów w tym mieście może być spowodowane również tym, że Dawlatōbōd jest stosunkowo nowym ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym.

O niektórych wierzeniach i rytuałach związanych z rzemiosłem opowiadali również Haydarihā należący do grupy endogamicznej, o niskiej pozycji społecznej, zajmującej się głównie kowalstwem. Nie przyjęli oni organizacji cechowej, nie jeżdżą na grób proroka Dawida w Kešendeh, dopiero ostatnio niektórzy spośród nich kupują *risola*. Natomiast, jak wynika z ich relacji, odbywają rytuał poświęcenia ucznia wyzwalanego na mistrza, oczywiście w tym wypadku, kiedy nie jest to syn mistrza. Również wśród Haydarihā brak pokrewieństwa wymaga szczególnie silnego włączenia pod opiekę *sacrum* i zespołu rzemieślników, co nie jest potrzebne w stosunku do potomków mistrza. Spotykają się także w kilku lub kilkunastu, aby wyprodukować narzędzia dla nowego mistrza i naprawiać kowadła. Tym wspólnym pracom towarzyszy czytanie Koranu i uczta (Jasiewicz, 1978, s. 37 n.). Przypuszczam, że rzemieślnicy z owych nie produkujących żywności grup, odrębnych etnicznie i nie związanych w przeszłości z osiadłymi rzemieślnikami w miastach, dopiero ostatnio przejmują wierzenia i obrzędy związane z rzemiosłem ce-

chowym. Przyjęcie tych wierzeń i rytuałów traktują jako jedną z możliwości awansu społecznego i porzucenia swojej dotychczasowej niskiej pozycji społecznej. Nie potrafię odpowiedzieć na pytanie, czy w grupach tych istniały wierzenia i rytuały własne, odrębne od spotykanych w cechach rzemieślniczych.

Wierzenia i obrzędy rzemieślników w omawianej tu części Azji Środkowej stanowią synkretyczny zespół religijno-magiczny, poddany długotrwałym wpływom islamu i rozwinięty w obrębie organizacji cechowej. Z miast przenikał on do grup rzemieślników wiejskich oraz rzemieślników z endogamicznych grup pariasów. W radzieckiej Azji Środkowej dokonano się prawdopodobnie przeniesienie części z tych wierzeń i rytuałów z dawnych cechów do życia rodzinnego i życia niewielkich grup rzemieślników, natomiast w Afganistanie zmiany polegały na ich redukcji i osłabieniu społecznej kontroli nad ich przyjmowaniem i wykonywaniem. Najważniejszą funkcją omawianych wierzeń i rytuałów była, jak się wydaje, bezpośrednia i symboliczna ekspresja wartości grupowych: dążenia do integracji grupy, traktowanej jako wspólnota żywych i zmarłych członków cechu oraz uzyskania uznania dla wykonywanej pracy przez jej sakralizację. Dzięki wierzeniom i rytuałom zabezpieczano trwałość grupy oraz odpowiednie dla niej miejsce w strukturze społeczeństwa. Drugą ważną funkcją tych wierzeń i rytuałów było dostarczenie wzorów zachowań ułatwiających organizację pracy i dających poczucie panowania nad procesami technologicznymi w rzemiośle.

LITERATURA

Andreev M.

1928 *Poezdka letom 1928 g. v Kasanskij rajon*, „Izvestija Obščestva dlja Izučenija Tadżikistana i Iranskich Narodnostej”, vol. 1.

Basilov V. N.

1970 *Kul't svjatyh v islame*, Moskva.

Dupree L.

1976 *Saint cults in Afghanistan*, „American Universities Field Staff Reports. South Asia series”, vol. 20, nr 1.

Dżabbarov I.

1959a *Novye materialy k istorii gončarnogo remesla Chorezma*, [w:] *Trudy Chorezmskoj archeologičesko-ėtnografičeskoj ěkspedicii*, t. 4, Moskva.

1959b *Ob učestničestve v remeslennyh cechach Srednej Azii v konce XIX – načale XX v.*, [w:] *Materialy II Soveščanija Archeologov i Ėtnografov Srednej Azii*, Moskva.

Jasiewicz Z.

1968 *Czynniki sprawcze i kierunki przeobrażeń w rzemiośle Uzbekistanu w 2 połowie XIX i w XX wieku*, „Etnografia Polska”, t. 12, s. 491-517.

1978 *The Haydariha. An Afghanistan community of blacksmiths. An attempt to change the ethnic situation and social position*, [w:] *Poland at the X International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Wrocław.

Mensching G.

1964 *The masses, folk, belief and universal religion*, [w:] *Religion, culture and society*, L. Schneider (ed.), New York – London.

Peščereva J. M.

1955 *Bucharskie zolotošvei*, „Sbornik Muzeja Antropologii i Etnografii”, t. 16, Leningrad.

Rao A.

1982 *Non-food-producing nomads and the problem of their classification: The case of the Ghorbat of Afghanistan*, „The Eastren Anthropologist”, vol. 35, nr 2.

Suchareva O. A.

1960 *K voprosu o genezise professional'nych kul'tov u tadžikov i uzbekov*, [w:] *Pamjati M. S. Andreeva*, Duszanbe.

Tadžiki...

1966 *Tadžiki Karategina i Darvaza*, t. 1, N. A. Kisljakov, A. K. Pisarčik (red.), Duszanbe.

Tursunov N.

1972 *Iz istorii remeslennych cechov Srednej Azii. Na materialach tkačeskich promyslov Chodženta konca XIX – načala XX v.*, „Sovetskaja Etnografija”, vol. 1.

Uzbeki...

1962 *Uzbeki*, [w:] *Srednaja Azija i Kazachstan*, t. 1, seria Narody Mira, Moskva.

Zbigniew Jasiewicz

CULT OF THE PATRON SAINTS OF HANDICRAFT IN CENTRAL ASIA. ITS ORIGINS, FUNCTIONS AND TRANSFORMATIONS

Summary

The subject of the paper is the cult of patron saints of handicraft in Central Asia. The Author's aim is to explain its origins, functions and trends of its changes. The discussed cult makes the most developed and expressed element of the beliefs and rituals connected with production and organization of handicraft. The study concerns Uzbekistan, Tadjikistan and north Afghanistan and it rests upon the data derived from literature and the author's own field researches.

The author associates the cult of patron saints of handicraft with the origins and functioning of the artisans' guilds which have existed for a considerably long time on the discussed areas and played an important role there. Within the guilds' activities there arose a strong necessity of the beliefs and practices which would contribute to the integration of the artisans, give them the sense of control over technology and the feeling of the value of their work and, on the other hand which would represent them positively towards other groups of those segmentary societies. These needs were satisfied properly by the cult of holy persons called as the patron saints connected with particular branches of craftsmanship or their groups. In Islam that cult belonged to the well developed and constant domain of folk religiosity. Other categories of craftsmen working outside the guild structure e.g. the artisans from endogamous, sometimes strolling groups of low social position adopted some elements of the cult of saint patrons in order to advance their status.

The author discovered the differences in mechanisms and trends of the changes of the discussed beliefs and rituals between the countries belonging to Soviet Central Asia and Afghanistan: In Uzbekistan and Tadjikistan the guild structure broke down in consequence of the changing organization of handicraft. This fact as well as the general secularization of public life have resulted probably in transferring the rites and beliefs into family circles and small groups of artisans. Whereas in Afghanistan where the guilds are still active the only changes of those practices are in reduction and weakening of their obligatory character. This is connected among others with the reduction of controlling and integrative functions of guilds.

Translated by Anna Kuczyńska-Skrzypek